

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев С.С. Проблемы теории права: Основные вопросы общей теории социалистического права : курс лекций в 2 т. / С.С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1972. – Т. 1. – 396 с.
2. Алиев А.У. Принципы юридической ответственности и проблемы их реализации : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – Теория и история права и государства; История учений о праве и государстве / А.У. Алиев ; науч. рук. А.М. Муртазалиев. – Махачкала, 2005. – 25 с.
3. Гражданское право : учеб. для вузов : в 2 т. / Под ред. Е.А. Суханова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2008. – Т. 1. – 720 с.
4. Митичев О.П. К вопросу о понятии и классификации принципов юридической ответственности / О.П. Митичев // Вестник Челябинского государственного университета. – 2013. – № 17 (308). – С. 23–28.
5. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учеб. / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
6. Тимошенко І.В. Принципи юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.uabs.edu.ua/library/P_Visnik/Numbers/1_4_2011/04_02_04.pdf.
7. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчук, Н.М. Онищенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
8. Хачатуров Р.Л., Липинский Д.А. Общая теория юридической ответственности / Р.Л. Хачатуров, Д.А. Липинский. – СПб. : Изд. «Юридический центр Пресс», 2007. – 950 с.

УДК 340.12:34.037

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ТРУДОВИХ СПОРАХ

SIMPLIFICATION OF LEGAL PROCEDURE IN LABOUR DISPUTES

Запара С.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету*

Запропонована стаття присвячена аналізу теоретичних засад судового порядку вирішення трудових спорів. Автор робить висновок, що з певних категорій спорів, що виникають із трудових правовідносин, може бути запроваджений спрощений порядок розгляду. Це продиктоване тим, що порядок розгляду справи про видачу судового наказу є менш тривалим у часі та простішим з організаційної точки зору та враховуючи успішний зарубіжний досвід є одним з ефективних проваджень у трудових спорах, які власне і потребують оперативного вирішення. Підставами спрощеного розгляду трудових спорів серед іншого можуть бути такі, як стягнення нарахованої, але несплаченої заробітної плати та інших виплат, що належать працівникові; стягнення матеріальних збитків, спричинених працівником, у разі укладення із ним договору про повну матеріальну відповідальність; оскарження відмови у прийнятті на роботу; визнання акції протесту незаконною; скасування рішення трудового арбітражу; звернення Національної служби посередництва і примирення про накладення адміністративного стягнення.

Ключові слова: спрощене провадження, трудові спори, захист права на працю, спори про права, судовий захист трудових прав.

Предложенная статья посвящена анализу теоретических основ судебного порядка разрешения трудовых споров. Автор приходит к выводу, что в определенных категориях споров, возникающих из трудовых правоотношений, актуальным может быть сокращенный порядок рассмотрения. Это продиктовано тем, что порядок рассмотрения дел о выдаче судебного приказа является менее продолжительным во времени и более простым с организационной точки зрения, при этом являясь одним из эффективных производств в трудовых спорах, которые, собственно и требуют оперативного рассмотрения. Основаниями сокращенного рассмотрения трудовых споров среди прочего могут быть и такие, как взыскание начисленной, но невыплаченной заработной платы и других выплат работника; взыскание материальных убытков, причиненных работником, в случае заключения с ним договоре о полной материальной ответственности; обжалование отказа в принятии на работу; признание акции протеста незаконной; отмена решения трудового арбитража; обращение Национальной службы посредничества и примирения о административном взыскании.

Ключевые слова: упрощенное производство, трудовые споры, защита права на труд, судебная защита трудовых прав.

The article presents the analysis of theoretical basis of court procedure of labour disputes resolution. The author arrives at the conclusion that it is possible to introduce simplified trial procedure for some categories of disputes occurring in labour relations. As judicial procedure involving court order is less time-consuming and less complicated from the organizational point of view, which has been proved by positive practice of foreign countries, it is appropriate to use it for efficient resolution of labour disputes. It would be appropriate to use simplified judicial procedure for resolving labour disputes concerning collection of remuneration that has been included in the payroll but hasn't been paid as well as of other employee's payments, for collection of damages caused by the employee if there is an agreement presupposing liability for breakage, for appealing in case of refusal to be hired, for claiming a protest action illegal, for cancellation of labour arbitration court, for considering appeals of National Mediation and Reconciliation Agency's appeal concerning administrative discipline.

Key words: simplified legal procedure, labour disputes, protection of the right to work, disputes of rights, judicial protection of labour rights.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналіз порядку вирішення трудових спорів виявив цілий ряд претензій до судового порядку захисту права на працю, зокрема затягування процесу вирішення спору, безвідповідальне відношення окремих учасників правовідносин до судового провадження та виконання прийнятого у встановлений законом спосіб рішень, та багато інших. Спрощене провадження є закономірним та виправданим кроком на шляху оптимізації судового процесу до викликів сьогодення, яке має свою історію та накопичило достатній національний та зарубіжний потенціал для подальшого розвитку.

Стан дослідження. Над проблемою оптимізації процесу, у т. ч. з питань вирішення трудових спорів, в різний час працювали Л. С. Дубчак, В. В. Баранкова, В. А. Бигун, М. В. Вербіцька Ю. Ю. Грибанов, Г. А. Жилін, С. К. За-

гайнова, В. В. Комаров, О. Д. Крупчан, Е. Г. Лук'янова, Г. Л. Осокоркіна, О. В. Салогубова, Т. В. Сахнова, Н. В. Сивак, С. Фурса, С. П. Хімич та багато інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Формулювання мети дослідження. Метою даного дослідження є формування сучасних підходів до вирішення трудових спорів із урахуванням досягнень сучасної цивілістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільна процесуальна форма має статичний характер та не викликає сумнівів у необхідності її дотримання. Проте, оскільки навантаження на суди має тенденцію до зростання, та враховуючи, що зміст трудових справ в багатьох випадках має просту фабулу, яка не вимагає вживання всіх без винятку процесуальних правил, виникає необхідність у застосуванні спрощеного провадження.

На сьогодні спрощене цивільне судочинство застосовується в Англії, США, Німеччині, Австрії, Франції, Польщі, Угорщині та в інших країнах. Розвивають теоретичні моделі застосування норм цивільного процесуального права на тлі спрощеного судочинства в країнах пострадянського простору, насамперед в Росії, Білорусі, Азербайджані, Грузії, Казахстані тощо. Незважаючи на відмінність, є схожі моменти в нормативному регулюванні спрощеного провадження в законодавстві різних країн: безспірний характер вимог або мало значущість суми заявлених вимог письмовим документами, розгляд справи лише на підставі цих доказів [1, с. 215].

Спрощене провадження має свою давню історію. Ще за часів римського права поряд із позовним провадженням застосовувалося «інтердиктне» провадження. За правилами останнього, претор видавав наказ-інтердикт за вимогою кредитора, що застосовувався для підтвердження права на майно. Обов'язковість виконання наказу забезпечувалася штрафом претора у розмірі збитків, розмір яких визначав сам позивач [2, с. 35-36].

Статут цивільного судочинства 1864 р. передбачав три види спрощеного провадження: скорочене, спрощене і провадження з примусового виконання за актами [1, с. 216]. Статут цивільного судочинства Росії 1864 р. при його прийнятті в наслідок критики судочинства за Зведенням Законів 1857 р. (що передбачав чотири головних та шістьнадцять особливих проваджень) передбачав лише спірний (позовний) порядок здійснення правосуддя у цивільних справах, але 29 грудня 1889 р. з метою спростити та прискорити провадження справ, які не мають у більшості випадків труднощів для вирішення, закон про провадження судових справ у земських начальників і міських суддів увів «спонукальне виконання». За своєю суттю порядок спонукального виконання був комбінацією позовного процесу з порядком виконання рішень [3, с. 220]. У порядку спонукального виконання здійснювалися стягнення грошових сум, повернення рухомого майна, звільнення і здача найманого майна, стягнення за опротестованими векселями, що більшою мірою свідчить про трансформацію спонукального виконання у наказне провадження.

Звернення до російського дореволюційного цивільного процесу виявляє цікавий факт існування можливості подання заяви мировому судді в усній формі. В цьому випадку, воно заносилося мировим суддею в книгу та підписувалося позивачем, якщо останній був писемним [4, с. 27]. Схожі норми представлені як сучасним ЦПК Франції, так і Цивільним процесуальним уложенням Німеччини.

Ухвалення платіжного наказу в межах окремого провадження передбачав Австрійський Статут цивільного судочинства 1895 р., який був чинним на території Західної України. Відповідно до ст.ст. 548-554 цього Статуту платіжний наказ був можливим за позовами про присудження грошей або інших речей, визначених родом та якістю. У випадках пред'явлення такого позову позивач міг просити суд про посилання відповідачеві платіжного наказу за наявності даних, на яких ґрунтуються вимоги позивача, підтверджені достовірними документами: 1) публічними документами; 2) домашніми документами з підписом особи, що видала документ, засвідченим австрійським судом або нотарем; 3) іншими документами, які підтверджують внесення до публічних книг речового права присвоєної вимоги. На прохання позивача платіжний наказ надсилався відповідачу без попереднього усного розгляду та заслуховування відповідача [5, с. 654-655].

Наприкінці XIX на початку XX ст. судовий наказ (як спрощене провадження) застосовувався в Західній Європі за Статутом цивільного судочинства 1864 р. в Росії. Кодекс 1923 р. зберігав цей інститут, але він на практиці застосовувався недовго. Федеральний Закон «Про внесення змін і доповнень в ГПК РСФСР» від 30 листопада 1995 р. в повній відповідності з сучасниками тенденціями розви-

тку цивільного процесуального права ввів в цивільне судочинство новий інститут «Судовий наказ», доповнивши ГПК десятьма статтями 1251-1261, тобто встановив можливість спрощеного судочинства в судах загальної юрисдикції [6, с. 148].

Інститут спрощеного провадження відповідає й міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя. У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. зосереджено увагу на впровадженні таких спрощених процедур судочинства, які виключають необхідність проведення судових засідань (п. 15), а також розробку заходів щодо розгляду безспірних позовних вимог, з тим, щоб остаточні рішення виносилися швидко, без зайвих формальностей (п.9). Рекомендація № R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. з метою вдосконалення судової системи визначає принципи цивільного судочинства, зокрема зазначено, що для справ, пов'язаних із безспірним правом, повинні бути передбачені спеціальні правила для прискорення їх розгляду.

До того ж, виробляючи міжнародні стандарти суддівської діяльності судді, на першому засіданні Міжнародної Асоціації Суддів у Монтевідео 21-24 листопада 2005 року, у зроблених висновках було зазначено, що «аналіз процедури є одним з головних в реформуваних судової системи. Спрощення чи навіть відкидання деяких етапів чи формальних процедур допоможе заощадити час і гроші. Але такі надбання можуть бути знівельовані скороченням персоналу суду, що часто можна спостерігати при реформуваних судів» [7].

Аналіз практики вирішення спорів Європейським Судом з прав людини теж свідчить про застосування останнім елементів спрощеного провадження. Наведено декілька фрагментів рішень, пов'язаних із трудовими правовідносинами: «за своєю природою трудові спори потребують швидкого вирішення» [8]; «оскільки є загроза, що працівник внаслідок звільнення втратить засоби до існування» [9], «працівник, який вважає, що він був неправомірно відсторонений від виконання своїх обов'язків роботодавцем, особисто зацікавлений у тому, щоб судові рішення про незаконність даної міри було прийняте негайно» [10].

Тим не менш спрощене провадження викликає і ряд критичних зауважень. Зокрема С. Фурса вважає, що «нині у цивільному судочинстві спрощення порядку розгляду цивільних справ досить часто буває штучним і не зовсім обґрунтованим. ... досить часто у судовій практиці мають місце випадки роз'єднання позовних вимог щодо рухомого і нерухомого майна в окремі справи у позовах про розподіл спільно набутого подружжям майна. Зрозуміло, що таке роз'єднання позитивно позначається на кількості розглянутих суддею справ, але негативно впливає на можливість укладення сторонами мирової угоди, взаємного зарахування вимог для врівноваження їх прав та інтересів тощо. Тому питання щодо спрощення цивільного судочинства не можна однозначно вважати позитивно вирішеним» [11].

Натомість С. П. Хімич зазначає, що «реальність судового захисту цивільних справ безпосередньо залежить від термінів її надання, тривалий судовий розгляд в умовах постійної інфляції робить захист неефективним, а інколи формальним і непотрібним. Видача судового наказу дає можливість судам оперативно розглянути тисячі вимог, що знаходяться у провадженні судів, крім того, безглуздо і марнотратно проводити всі без винятку вимоги, звернені до суду, по стадіях процесу, якщо можна зробити сумарне спрощене провадження» [4, с. 15; 1, с. 220].

Аналіз зарубіжної та національної практики та наукових поглядів окремих вчених до спрощеного провадження дозволяє назвати наступні ознаки таких проваджень:

- спрощені методи початку судового розгляду;
- спрощені методи ведення засідання та форми винесення постанови;

- проведення судового розгляду без засідань, проведення лише одного засідання або, залежно від обставин, проведення попереднього підготовчого засідання;
- використання виключно письмового судочинства;
- заборона або обмеження деяких заперечень і пояснень, заборона на використання певних засобів доказування;
- більш м'яке, ніж у загальному випадку, правило надання свідчень;
- активна участь суду в веденні справи, запрошення свідків і за слухання свідчень;
- специфіка порядку оскарження;
- факультативність;
- можливість делегувати повноваження судді щодо розгляду справи іншій особі, наприклад помічнику судді;
- «уникнення» деяких процесуальних дій (виключення права пред'явлення зустрічного позову, або участь у справі третіх осіб, неможливість відкладення розгляду, призначення тощо);
- недоцільність використання традиційної відносно громіздкої та формалізованої процедури судового розгляду;
- особливий строк явки сторін або скорочені терміни [4, с. 18-19; 1, с. 224].

Жоден із існуючих видів спрощених проваджень не має (і не може мати) усіх перелічених особливостей. Так, відомим вітчизняній та світовій доктринам спрощених судових проваджень властиві лише деякі ознаки із наведеного переліку, причому їх комбінації відрізняються залежно, перш за все, від конкретного спрощеного провадження [1, с. 224].

Особливе місце під час дослідження спрощених методів слід виділити початку судового розгляду та застосуванню так званих типових форм заяв, які використовують Франція, Іспанія, Німеччина, США та інші країни. При цьому, як правило, дотримання типових форм заяви позивача з метою видачі судового наказу не є обов'язковим, але виявляється цілком доступним явищем, адже їхні зразки розміщені на відповідних сайтах. Більше того, в практиці Європейського Союзу існує спрощений порядок звернення під назвою Європейська процедура розгляду дрібних позовів (The European Small Claims Procedure (ESCP) та Європейський наказ на оплату (The European order for payment procedure) [12], в основі яких закладені типові форми звернення та, навіть, відзиву на позов, якими можна скористатися, використовуючи мережу Інтернет. Зазначені процедури були запроваджені з 2008 року та передбачають спрощення, прискорення та скорочення витрат на судовий процес у транскордонних питаннях про безспірну грошову претензію. Якщо заява є неповною, суд дає можливість позивачу завершити або виправити її у визначений строк. Суд приймає наказ у 30-денний термін (включаючи перебіг строку, для виправлення недоліків заяви) з моменту подачі заяви. Наказ видається виключно на підставі поданих заявником документів та не перевіряється судом. Спростувати заяву позивача може лише відповідач. Подібну практику слід запровадити і в Україні, адже в національному правосудді вже використовуються окремі електронні системи (доступ до єдиної системи судових рішень, електронний розподіл справ тощо).

В Рекомендації R (84) 5 Комітету міністрів країнам-членам відносно принципів цивільного судочинства, спрямованих на удосконалення судової системи від 28 лютого 1984 року восьмий принцип присвячений особливостям правил, що спрямовані на прискорення розгляду справи. Зокрема зазначено, що повинні бути передбачені конкретні правила або зведення правил, які прискорюють вирішення спору:

a) у невідкладних випадках;

b) в випадках, пов'язаних із безспірним правом, раніше завданню шкодою, а також у випадках, пов'язаних з позовами на невеликі суми;

c) у зв'язку із дорожньо-транспортними пригодами, трудовими спорами, питаннями, що торкаються відносин між орендодавцем та орендаром житла та деякими питаннями сімейного права, зокрема встановленням та переглядом розміру аліментів.

З цією метою потрібно було б використовувати один або декілька наступних заходів:

- спрощені методи початку розгляду;
- проведення судового розгляду без засідань, або проведення лише одного засідання, або, залежно від обставин. Проведення попереднього засідання;
- проведення виключно письмового або усного судочинства, залежно від обставин;
- заборона на обмеження деяких заперечень та пояснень;
- більш гнучкі правила свідчень;
- здійснення провадження без перерв або лише з невеликими перервами;
- призначення судового експерта, або ex officio або за проханням сторін, або, якщо це можливо, до початку судового процесу;
- активна участь суду у веденні справи та визові свідків та заслуховування свідчень.

Ці конкретні правила або зведення правил, можуть, в залежності від обставин, бути зобов'язальними, застосовуватися за відповідним проханням будь-якою із сторін або за погодженням всіх сторін [13].

В національній практиці до спрощених процедур цивільного судочинства віднесені наказне та окреме провадження, а також заочний розгляд справи.

Наказне провадження – це особливий порядок судового розгляду окремих категорій справ, метою якого є спрощення, скорочення та здешевлення судової процедури у тих випадках, коли це можливо та виправдане. Тому порядок розгляду справи про видачу судового наказу є менш тривалим у часі та простішим з організаційної точки зору, адже він не потребує виклику сторін, проведення відкритого судового засідання з усіма відповідними процесуальними діями [14, с. 8].

Вербіцька М. В. запропонувала наступне визначення наказного провадження – це самостійний, спрощений вид провадження в цивільному процесі, застосування якого обумовлене правовою природою матеріально-правових вимог стягувача, їх безспірністю, а також достовірністю письмових документів, що підтверджують ці вимоги [15, с. 3].

Наказне провадження як провадження, що не використовує стадії судового розгляду – доволі довго та успішно використовується у національній практиці.

Окремі автори вважають, що наказне провадження забезпечує право стягувача за межами цивільного процесу та процесуальної форми [16, с. 108], а рішення прийняте, в наслідок його розгляду не є актом правосуддя, але має силу виконавчого документу [17, с. 657]. Більшість авторів вважають наказне провадження спрощеною процесуальною формою [18].

Ю.Ю. Грибанов вважає наказне провадження унікальним явищем правового порядку, до розкриття правової природи якого слід підходити комплексно – з урахуванням досягнення правового ефекту, оскільки «якщо в процесі наказного провадження відбувається погашення правового конфлікту (спору про права), то воно повинно позиціонуватися як спрощене провадження та водночас як специфічна форма вирішення спору або особливий прояв належного (позовного) порядку судочинства. Якщо в процесі наказного провадження не вирішується питання відповідних цивільних прав та обов'язків, а в результаті порушується позовне провадження, наказне провадження повинно бути охарактеризованим як допоміжна, факультативна та альтернативна стадія цивільного судочинства» [19, с. 212].

Н.В. Сивак вважає, що «цивільний процес держав з ринковою економікою не може дозволити собі проведення судового засідання з усіх справ для з'ясування істинних причин, наприклад, ухилення однією із сторін від виконання зобов'язань. Це обумовлене як існуванням великої кількості справ, що поступає на розгляд судів і надзвичайною їхньою завантаженістю, так і наданням права відповідачу повноцінної можливості захисту проти заявлених вимог на випадок незгоди із ними» [4, с. 23].

Автор зазначає, що під час винесення судового наказу, суд керується вірогідним знанням, заснованим на заяві позивача та підкріпленням мовчанням відповідача, а судовий розгляд зводиться до винесення постанови суду на підставі відсутності заперечень відповідача. Відсутність судового засідання не дозволяє відстоювати сторонам свої права на підставі змагальності, проте і не позбавляє їх можливості захищати свої права.

Зважаючи на завдання цивільного судочинства, позовна форма захисту цивільних прав та інтересів не завжди є оптимальним способом захисту, особливо, виходячи із завантаженості судів в нинішніх умовах. Судова практика засвідчує, що багато з розглядуваних в порядку позовного провадження справ є безспірними, однак їх розгляд вимагає дотримання відповідних процедур (проведення попереднього судового засідання, судовий розгляд з викликом сторін тощо), що як правило, зумовлює значні затрати часу. Виходячи з потреб раціоналізації процесуальної форми захисту порушених прав, економії часових і фінансових ресурсів, закріплення законодавцем процедури розгляду і вирішення цивільних справ (наказного провадження) є досягненням сучасного цивільного судочинства, адже, з одного боку, дозволяє оптимізувати роботу судів, з іншого – полегшує судовий захист та підвищує ефективність правової допомоги.

Відповідно до ст.ст. 95, 96 ЦПК України, із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, у разі якщо:

- 1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- 4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;
- 5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Суб'єктами звернення до суду відповідно до ч. 2 ст. 95 ЦПК України є:

- особа, якій належить право вимоги;
- орган та особа, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Одним з випадків наказного провадження є такий, коли працівником заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але невиплаченої працівникові суми заробітної плати. Для отримання судового наказу за вимогою про стягнення нарахованої, але невиплаченої заробітної пла-

ти необхідно надати до суду документи, що підтверджують факт перебування заявника в трудових відносинах з роботодавцем. Таким документами є трудова книжка, довідка з місця роботи, довідка про заборгованість із заробітної плати, яку видає бухгалтерія підприємства, установи, організації або фізична особа-підприємець, де або у якій працює чи працював заявник та інші документи, що підтверджують безспірний характер вимог та визначають розмір заборгованості роботодавця із заробітної плати.

Незважаючи на те, що в цілому по Україні кількість звернень до суду у наказному провадженні має тенденцію до зменшення, у сукупному підрахунку частка звернень про стягнення заробітної плати має зворотну тенденцію. Так, в Україні кількість заяв про видачу судового наказу, що надійшла на розгляд до місцевих загальних судів у 2012 р., зменшилася у порівнянні із 2011 р. на 39,8% і становила 390,5 тис. Суди, за винятком скасованих, видали 303,4 тис. судових наказів, що на 43,6% менше порівняно з 2011 р. Значне зменшення їх кількості відзначалось у судах м. Севастополя – на 69,2%, АР Крим – на 57,2% та трьох областей: Вінницької – на 66,8%, Тернопільської – на 58,2%, Житомирської – на 57,9%. Але, найбільше видано судових наказів про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості, – 262,9 тис., або 86,7% від кількості виданих. На вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникам суми заробітної плати було видано 38,7 тис. судових наказів, що на 28,1% менше, але їх частка від кількості виданих дещо збільшилась і становила 12,8% [10%]. Задоволено вимоги про стягнення нарахованої заробітної плати в сумі 217 млн 225 тис. грн. [20]. Зазначена тенденція свідчить про питому вагу звернень про стягнення заробітної плати у наказному провадженні.

Для видачі судового наказу суддя на підставі ознайомлення з наданими заявником документами має встановити такі обставини:

- чи виплачена працівникові нарахована заробітна плата;
- нарахування заробітної плати здійснено відповідно до чинного законодавства та умов трудового договору (контракту), колективного трудового договору і штатного розкладу;
- із наданих заявником документів можна чітко визначити розмір невиплаченої заробітної плати.

З'ясування даних обставин є можливим після вивчення суддею обставин справи на основі поданих документів. На жаль, трапляються випадки, коли працівникам необґрунтовано відмовляють у видачі такої довідки. Натомість, відповідно до ст. 49 КЗпП України, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний видати працівникові на його вимогу довідку про його роботу на даному підприємстві, в установі, організації із зазначенням спеціальності, кваліфікації, посади, часу роботи і розміру заробітної плати. При зверненні до роботодавця за довідкою працівник може посилатися і ст. 1 Закону України від 2 жовтня 1996 р. «Про звернення громадян».

Працівник може подати позов про стягнення заробітної плати і в звичайному порядку, про те це потребуватиме більше зусиль та часу. Окрім того, відповідно до ч. 3 ст. 118 ЦПК України позовна заява щодо вимог, визначених у частині першій статті 96 ЦПК України, може бути подана тільки в разі відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування його судом. Виходить, що у випадку ненадання довідки роботодавцем працівник спочатку повинен звернутися із позовом у наказному провадженні, отримати відмову у

видачі судового наказу і лише після цього звернутись із позовом за загальним провадженням. Але у випадку ненадання доказів про безспірність вимог суддя повинен не відмовити у її задоволенні, а залишити заяву без руху, що призводить до виникнення тупікової ситуації. З огляду на вищенаведене, на нашу думку, слід передбачити можливість у наказному провадженні за відповідною заявою постановити ухвалу суду щодо витребування довідки про заробітну плату та витяг із трудової книжки, оскільки в іншому випадку порушуються права та інтереси учасників цивільних правовідносин та право на звернення за захистом порушеного права в суді.

Відповідно до викладеної вище системи вирішення трудових спорів, державним органом, який повинен сприяти вирішенню трудових спорів є Національна служба посередництва і примирення. До цього органу звертаються сторона трудового спору у разі, якщо результати переговорів її не задовольняють, а сторона-заявник вважає, що її право, чи інтерес порушено. На цей момент ресурс консультацій чи переговорів на думку сторони вже вичерпано і виникає необхідність додаткового захисту.

Специфіка трудових правовідносин спрямовує пошук захисних механізмів і на цьому етапі в контексті заохочення застосування примирних процедур, під час яких сторони повинні діяти в межах прийнятих правил, відноситися з повагою один до одного, аргументувати свою позицію та дотримуватися процедури вирішення спорів, передбаченої законом або договором.

У разі, якщо одна із сторін зневажає порядок примирення, ігнорує переговори, свідомо ухиляється від процесу досягнення компромісних рішень, за зверненням компетентного органу чи особи у НСПП повинна існувати можливість правомірного реагування на порушення законодавчо визначеного принципу соціального діалогу. Адже в ст. 2 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» серед основних принципів зазначені такі, як *конструктивності та взаємодії; взаємної поваги та пошуку компромісних рішень; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритет узгоджувальних процедур; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань*. Таким чином, відповідальне відношення сторін до порядку вироблення компромісних рішень є законодавчо визначеним їх обов'язком, який повинен бути забезпечений механізмом його реалізації. Реагуванням, на нашу думку, повинна стати можливість запровадження юридичної відповідальності до такої сторони соціально-трудова правовідносин, зокрема адміністративної відповідальності у вигляді штрафних санкцій.

НСПП, приймаючи рішення про запровадження адміністративної відповідальності, повинна виходити із змісту подання компетентної особи (трудова медіатора) або органу (трудова арбітражу). І трудовий медіатор, і трудовий арбітраж повинні зважено застосовувати зазначений спосіб впливу на сторони і використовувати його лише у крайньому випадку, обґрунтовуючи своє подання.

Право на звернення до суду щодо застосування адміністративної відповідальності повинно залишатися за НСПП. Але копія звернення трудового арбітражу до НСПП повинна надсилатися сторонам спору та вже на цьому етапі слугувати законним попередженням про можливість запровадження санкцій та виступати у такий спосіб організуючим чинником для спонукання сторін трудового спору до взаємної поваги та дотримання закону.

Судом, до якого слід звертатися НСПП у формі адміністративного провадження з заявою про застосування адміністративної відповідальності, на нашу думку, повинен бути спеціалізований трудовий суд. Створення такого суду – питання часу але вже зараз існує необхід-

ність запровадити в судах загальної юрисдикції спеціалізацію суддів, які і повинні приймати до провадження заяви НСПП, скасовувати (у разі обґрунтованого звернення) рішення трудового арбітражу, вирішувати інші трудові спори. Уніфікований підхід щодо розгляду трудових спорів є важливою гарантією ефективного їх вирішення.

При прийнятті заяви від НСПП суд зважає на зміст договору, в якому зазначається порядок вирішення трудового спору, адже, на нашу думку, позасудовий порядок вирішення трудових спорів є можливим лише на добровільних договірних засадах.

В цьому договорі повинні бути зазначені взаємні права та обов'язки сторін щодо вирішення трудового спору. Такий договір є правочином, вчиненим в письмовій формі, невиконання якого може призвести до запровадження юридичної відповідальності сторін, адже ст. 202 Цивільного кодексу України визначає правочин як дію особи, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Правочин, зокрема договір, є однією з найпоширеніших підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у системі юридичних фактів. По аналогії, недотримання умов трудового, колективного або спеціального договорів, на нашу думку, може слугувати підставою для звернення НСПП, якій законом надано право захищати права, свободи та інтереси сторін трудового спору в судовому порядку.

Тому вважається доцільним доповнити ст. 96 ЦПК України правом НСПП на подання заяви про видачу судового наказу у випадку невиконання стороною трудового спору умов договору, що пов'язане із ухиленням сторони від участі у розгляді трудових спорів, невиконанням нормативно-правового акту з питань трудових правовідносин, колективного договору, угоди, нормативного акту роботодавця, трудового договору (контракту), що спричинило виникнення трудового спору та порушує існуючі права та обов'язки сторін трудового спору.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, вважаємо, що іншими підставами спрощеного розгляду трудових спорів, які повинні здійснюватися за правилами наказного провадження і якими, на нашу думку, слід доповнити ЦПК України ст. 290³, є наступні:

- 1) стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати та інших виплат, що належать працівникові;
- 2) стягнення матеріальних збитків, спричинених працівником, у разі укладення із ним договору про повну матеріальну відповідальність;
- 3) оскарження відмови у прийнятті на роботу;
- 4) визнання акції протесту незаконною;
- 5) скасування рішення трудового арбітражу;
- 6) звернення Національної служби посередництва і примирення про накладення адміністративного стягнення у випадку невиконання стороною трудового спору умов договору, що пов'язане із ухиленням сторони від участі у розгляді трудових спорів, невиконання нормативно-правового акту з питань трудових правовідносин, колективного договору, угоди, нормативного акту роботодавця, трудового договору (контракту), що спричинило виникнення трудового спору та порушує існуючі права та обов'язки сторін трудового спору.

Підсумовуючи вищенаведене, вважаємо, що в певних категоріях спорів, що виникають із трудових правовідносин, може бути запроваджений спрощений порядок розгляду. Це продиктоване тим, що порядок розгляду справи про видачу судового наказу є менш тривалим у часі та простішим з організаційної точки зору та, враховуючи успішний зарубіжний досвід, є одним з ефективних проваджень у трудових спорах, які, власне, і потребують оперативного вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хімич С. П. Спрощені провадження за законодавством України та країн СНД / С. П. Хімич // Процесуальні форми захисту приватних прав осіб в Україні та країнах СНД : зб. наук. праць / за ред. О. Д. Крупчана. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 248 с.
2. Салогубова Е. В. Римський гражданський процес / Е. В. Салогубова. – 2-е изд. – М. : «Городец-издат», 2002. – 157 с.
3. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова ; под ред. проф. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2002. – 440 с.
4. Сивак Н. В. Упрощенное производство в арбитражном процессе : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 – гражданский процесс, арбитражный процесс / Н. В. Сивак. – М. : Московский Гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, 2009. – 170 с.
5. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова [та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
6. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права / Е. Г. Лукьянова. – М., 2003. – 240 с.
7. Міжнародні стандарти незалежності суддів [Електронний ресурс] : зб. документів. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с. – Режим доступу : http://www.judges.org.ua/article/int_stand.pdf. – Назва з екрану.
8. Див.: *Caleffi v. Italy judgment of May 1991, Series A no. 206-B, p.20, §17.*
9. Див.: Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Флідлендер проти Франції» (*Frydlander v/ France*) dsl 27 thdyz 2000 h/[GC], № 30979/96, § 45, ECHR 2000-VII.
10. *Obermeier v. Austria, judgment of 28 June 1990, A 179, p23-24, §72.*
11. Фурса С. Проблемні питання об'єднання та роз'єднання позовних вимог: теорія і практика [Електронний ресурс] / С. Фурса. – Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-1300.html>. – Назва з екрану.
12. *European small claims procedure – Europa* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wifl.in.ua/adv.php?hs=hs00075_lib&ername=PHPSESSIDb4e26b8893a8c7cd31d43b0100cb9a779f11e3a2&dst=http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/protection_of_consumers/16028_en.htm. – Назва з екрану.
13. Рекомендація № R(84)5 Комітету міністрів країнам-членам відносно принципів цивільного судочинства, спрямованих на удосконалення судової системи [Електронний ресурс] : від 28 лютого 1984 р. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_126. – Назва з екрану.
14. Дубчак Л. С. Наказне та окреме провадження в цивільному судочинстві України : навчальний посібник / Л. С. Дубчак. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 137 с.
15. Вербіцька М. В. Наказне провадження у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / М. В. Вербіцька. – К., 2011. – 20 с.
16. Сахнова Т. В. Законная сила как атрибут правосудия / Т. В. Сахнова // Тенденции развития гражданского процессуального права России : сб. научных статей. – СПб., 2008. – С. 108.
17. Судебная власть / под ред. И. Л. Петрухина. – М. : ООО ТК Велби, Проспект, 2003. – 720 с.
18. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова [та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.; Жилин Г. А. Субъекты целевых установок гражданского судопроизводства и их процессуальные функции [Електронний ресурс] / Г. А. Жилин // Журнал российского права. – 2000. № 1. – Режим доступу : www.juristlib.ru/book_2035.html. – Назва з екрану.; Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : дис. ... канд. юрид. наук / Ю. Ю. Грибанов. – Кемерово, 2007. – С. 58, Осокоркина Г. Л. Гражданский процесс. Особенная часть : учебник / Г. Л. Осокоркина. – М., 2007. – С. 335.; Загайнова С. К. О теоретико-правовых вопросах совершенствования приказного производства / С. К. Загайнова // Тенденции развития гражданского процессуального права России. – СПб., 2008. – С. 364.
19. Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : дис. ... канд. юрид. наук / Ю. Ю. Грибанов. – Кемерово, 2007. – 235 с.
20. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourf.gov.ua/clients/vs.nsf/0/37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848>. – Назва з екрану.